

מורן סלקמון
עמותת שבועת האדמה

חקלאות עירונית – העיר כיצרנית מזון לתושביה

בקצרה

גיליון סתיו 2016 / כרך 7 (3) / קיימות עירונית

October, 2016 ב 13

ציטוט

סלקמון מ. 2016. חקלאות עירונית – העיר כיצרנית מזון לתושביה. אקולוגיה וסביבה 7(3). העתק

חקלאות עירונית היא שם כולל לגידול מזון בעיר. שיטות הגידול בעיר מגוונות, ומודלי הפעולה רחבים וכוללים חוות עירוניות, יערות מאכל, גינות קהילתיות, גינות לתושב וגינון אנכי. רעיונות יצירתיים אחרים נוספים כל העת. החקלאות העירונית פועלת ללא הדברה וריסוסים, בשילוב קהילות מקומיות במרחבי בעלות שונים – ציבוריים ופרטיים. היא מנכסת שטחים לא מנוצלים, ומתאימה את עצמה לתוואי העירוני באמצעות גידולי קיר אנכיים וחיפויי גנות.

החקלאות העירונית היא רעיון חדש-ישן בישראל. כבר בשנת 1951 פרסם לוי אשכול, שר החקלאות והפיתוח דאז, קול קורא לכלל תושבי ישראל בעיר ובכפר להתייחס למאמץ הלאומי של גידול המזון, באמצעות גידול ירקות לצד ביתם. מתוך ראיית כל חלקה פנויה בעיר ובכפר כפוטנציאל להזנה, החלו משקי עזר להיכלל בתכנון העירוני. וכך, בחצרות הבתים של שכונות ותיקות ניתן לשמוע את קול התרנגול גם כיום.

מעמד החקלאות בישראל השתנה לרעה בשנות ה-70. החקלאות נעשתה אינטנסיבית יותר ומגוונת פחות, וכללה שימוש בכלים מכניים וטכנולוגיים מטעמי התייעלות. לצד הגדלת התוצר הוביל מאמץ ההתייעלות, שהיה כרוך בשימוש גובר בחומרי הדברה כימיים ובאיחוד חלקות, לפגיעה סביבתית בדמות זיהום מי תהום, סחיפת קרקעות ודילול המגוון הביולוגי. בעוד שבשנות ה-60 עסקו בחקלאות כ-8% מכלל האוכלוסייה, מספר המועסקים בה כיום מוערך בכ-1% בלבד^[1], ומגוון גידולי הירקות והפרות הצטמצם בהתאמה.

העיר – קרקע פורייה לגידול ירקות ולהצמחת קהילה

בשנים האחרונות גוברים הקולות המזהירים מפני דרך זו של גידול המזון. כמחצית מתושבי העולם מתגוררים כיום בערים, ועד שנת 2050 יאכלסו הערים כ-66% מכלל התושבים. פעמים רבות נתפסת העיר כמקור ההתחממות העולמית, ובו-בזמן גם מסומנת כפתרון למשברי הסביבה והאקלים. בשנת 2013 פרסם האו"ם את דו"ח הסביבה והמסחר, שמציג באריכות את נזקי החקלאות התעשייתית, ובהם עוני וחוסר ביטחון תזונתי^[4]. לפני כמה שנה, מכל יחידת קלוריה של עבודה (אנרגיה) הופקו עשר קלוריות של מזון, ואילו כיום מופקת מיחידה כזו בחקלאות התעשייתית רק 0.01 קלוריה^[3].

שינויים אלה מצביעים על צורך מדידי במעבר לחקלאות בת-קיימא, דהיינו חקלאות בהיקף קטן, סמוך למגורי התושבים, תוך שימוש בשיטות גידול מסורתיות והתחשבות במשאבים טבעיים מוגבלים כפתרון למשבר האקלים ולבעיות רעב.

במסגרת התפיסה "חשוב עולמית ופעל מקומית", נושאים של בנייה ירוקה, התייעלות בתחום האנרגיה, תחבורה ציבורית, כלכלה מקומית ועוד, הם חלק מסל הפתרונות המוצע לקידום קיימות עירונית, ובשנים האחרונות מתווספת להם החקלאות העירונית. ערים רבות ברחבי העולם כבר זיהו את תחום החקלאות העירונית כאחד מתחומי המפתח שיש לפעול בהם כדי לקדם ערים בריאות, יצרניות וטובות יותר לאדם ולסביבה. ונקובר, ניו יורק, לונדון ושיקגו הן רק חלק מהערים שמובילות תכניות אסטרטגיות המשלבות

גידול מזון בעיר, שוקי איכרים, ותכניות הכשרה מקצועיות לחקלאות המשלבות עבודת אדמה ללא הדברה עם מערכות טכנולוגיות כגון הידרופוניקה (גידול על מצע מים) ואקוופוניקה (גידול על מצע מים, בשילוב דגים). בבדיקה שערכה עיריית סיאטל נמצא כי התשואה להשקעה בתחום החקלאות העירונית היא פי שישה לחברה ולכלכלה [2]. בשיקגו, שימוש בשטחים ובגגות עירוניים לגידול מזון הוא חלק בלתי נפרד ממערך התזונה של תושבי העיר.

חקלאות עירונית מאתגרת את השיח הקיים על גידול מזון, ומציעה דרך משלימה וידידותית להתחבר למקורות המזון. באמצעות פעולה מקומית ניתן לשקם מרכזי ערים ולהתמודד עם הבעיות הכרוכות בחוסר ביטחון תזונתי ובהתפוררות קהילתית. דרך חיזוק העיר כמקום יצרני ופעיל, תורמת החקלאות העירונית לחיזוק הכלכלה המקומית, לצמצום פערי תיווך והובלה ולהרחבת העושר התרבותי, החינוכי והתעסוקתי בעיר.

המורשת החקלאית והאתוס היצרני הישראלי, כמו גם יתרונותיה הרבים של החקלאות העירונית (טבלה 1) לא הובילו עדיין להצבת התחום בקדמת הבמה של מקבלי ההחלטות העירוניים ומשרדי ממשלה. המצב מאופיין כיום בהיעדר מדיניות ברורה ובאי-הסדרה. הדבר מאפשר אמנם ליזמים לעצב את השיח ולהצמיח יוזמות מקומיות, אך בו-בזמן נתקלות יוזמות אלה בחסמים רבים בנושאי תכנון ובנייה, רישוי ותעריפי מים וארנונה. חסמי מדיניות אלה פוגעים בהיתכנות הכלכלית של המיזמים, ומונעים פיתוח משמעותי לקראת עתיד מקיים לערים.

טבלה 1. יתרונות החקלאות העירונית לפי תפיסת הקיימות

היבטים כלכליים	היבטים סביבתיים	היבטים חברתיים-קהילתיים
הגדלת המועסקים בעיר	שיקום קרקעות	נגישות למזון
צריכה מקומית	בניית מערכת אקולוגית מקומית	ביטחון תזונתי
חיזוק עסקים קטנים	הגדלת המגוון הביולוגי	בריאות קהילתית ופעילות גופנית
השארית הואו בעיר	צמצום שניע, הובלה ואחסון	שימור וחיזוק תרבות מקומית
שימוש במשאבים קיימים	הכנסת טבע לעיר	עבודה חינוכית
פיתוח מקומי	איסוף מי נגר	אחריות לסביבה העירונית
בסיס ליצירות קטנה	החייאת שטחים חוזרים	בניית חוסן קהילתי
	מחזור פסולת אורגנית	
	שימוש יעיל בריסק גזם	

טבלה 1
יתרונות החקלאות העירונית לפי תפיסת הקיימות

מקורות

1. אטלס סטטיסטי של חקלאות בישראל. 2013. משרד החקלאות ופיתוח הכפר.

- Hallberg B. 2009. Using community gardens to augment food security efforts in low-income communities.
- Hendrickson J. 1994. Energy use in the U.S. food system: A summary of existing research and analysis.
- UNCTAD. 2013. Trade and Environment review 2013. Wake up before it is too late: Make agriculture truly sustainable now for food security in a changing climate.